

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרקים ראשון - שלישי

הלכות קריאת שמע

סוגיה מג: עוסקים בצרכי המת בקריאת שמע (2):
משמר מת וחופר קבר למת

נכתב בסייעתא דשמיא
על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ
ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה מג: עוסקים בצרכי המת בקריאת שמע (2): משמר מת וחופר קבר למת

*

רקע

סוגייתנו עוסקת בפטור של משמר מת מקריאת שמע, ובפרק שני למדנו שחופר קבר פטור מקריאת שמע. כיוון שדיניהם דומים, נלמד שני דינים אלו ביחד.

מקורות

- א. גמ' יח. "גופא המשמר את המת... ומר סבר לא חיישינן"
- גמ' יד: "רב משי ידיה וקרא ק"ש... סיפא בתרי ורישא בחד"
- ב. תורת האדם לרמב"ן ענין הקבורה ד"ה בפרק היה קורא [עמ' קיח] מאירי יח. ד"ה היו שנים משמר רמב"ם הל' קריאת שמע פ"ד ה"ג ג. שו"ע סי' עא סע' ג-ו, ומשנה ברורה

תורת האדם ענין הקבורה ד"ה בפרק היה קורא בפרק היה קורא [יד:], החופר כוך למת פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה, ואי הוה תרי והגיע זמן קריאת שמע עולה האחד ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא קריאת שמע ומתפלל וחבירו חופר, ואח"כ זה קורא וחבירו חופר. ודוקא כגון כוך דלא חפיר ביה אלא חד לפיכך זה חופר וזה קורא, אבל אם היה מקום ששנים מתעסקין בו כאחד כולן פטורין.

מאירי ד"ה היו שנים משמר

היו שנים - משמר אחד וקורא אחד, וכשהשלים, זה הקורא הולך ומשמר והאחר קורא. ואף על פי שאמרו העוסק במצוה פטור מן המצוה הרי אפשר לו לקיים את שתיהן, ואף על פי שבהולכי לדבר מצוה אמרו פטורין מן הסוכה בין ביום בין בלילה, דוקא כל שיש לחוש שיארע להם בשחרית קצת איחור באותה מצוה מצד ישיבת הסוכה, וכמו שהוזכר שם ברב חסדא ורבה דכי הווי עיילי לשבתא דרגלא הווי גנו אריקתא דסורא, כדי שיהא מעברם מזומן להם בבקר.

הסבר הסוגיה

המשמר את המת אף על פי שאינו מתו פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה. היו שנים - זה משמר וזה קורא וזה משמר וזה קורא. [ברייתא יח.]

הברייתא אומרת שמשמר מת מוגדר כעוסק במצוה, ולכן הוא פטור מקריאת שמע. הברייתא מוסיפה ששניים המשמרים את המת אינם פטורים מקריאת שמע מכיוון שיכולים להחליף זה את זה בשמירה.

דין מקביל מובא בגמ' [יד:] לגבי חפירת קבר. הגמ' מביאה ברייתא הסותרת עצמה לגבי פטור חופר קבר מקריאת שמע, ומתמצת: "לא קשיא סיפא בתרי ורישא בחד", כלומר: כשאחד חופר הוא פטור מקריאת שמע, וכששניים חופרים הם יכולים להתחלף בחפירה, ולכן חייבים הם בקריאת שמע.

למדנו לעיל [עמ' 191-192] שנחלקו הרמב"ם ושאר הראשונים בדין עוסק במצוה פטור ממצוה. לרוב הראשונים עוסק במצוה פטור ממצוה אפילו כשעוסק במצוה שאינה עוברת והמצוה השנייה עוברת. לדעת הרמב"ם עוסק במצוה שאינה עוברת אינו פטור ממצוה עוברת. סוגייתנו קשה גם לשיטת רוב הראשונים וגם לשיטת הרמב"ם. לשיטת רוב הראשונים קשה מדוע אחד מפסיק חפירתו וקורא קריאת שמע, והרי עוסק במצוה פטור אפילו ממצוה עוברת? לשיטת הרמב"ם קשה מדוע אחד ממשיך לחפור, והרי עוסק במצוה שאינה עוברת אינו פטור ממצוה עוברת?

הרמב"ן סובר כרוב הראשונים ומבאר ששניים החופרים קבר למת חייבים בקריאת שמע "דוקא כגון כוך דלא חפיר ביה אלא חד לפיכך זה חופר וזה קורא, אבל אם היה מקום ששנים מתעסקין בו כאחד כולן פטורין". כששניהם חופרים כאחד, שניהם עוסקים במצוה ושניהם פטורים מקריאת שמע, דין הגמ' שזה חופר וזה קורא, מתייחס למקרה שחופרים כוך שאין בו מקום לשניהם לחפור כאחד.

ללא הסברו של הרמב"ן היה ניתן להסביר שדין עוסק במצוה פטור ממצוה אינו דין בגברא אלא דין בחפצא של המצוה. אין לעזוב מצוה אחת לטובת מצוה אחרת, וכששניים עוסקים במצוה, המצוה אינה נעזבת בפרישתו של אחד, ולכן הם חייבים להתחלף ולקיים מצות קריאת שמע כהלכתה.

לשיטת הרמב"ם נראה לומר, שכיוון שהחפירה היא לצורך מת מסויים, ולא ניתן לשער בדיוק את זמן החפירה ואת זמן הקבורה, חפירת הקבר היא מצוה עוברת, מפני שערכובה עלול לפגוע בכבוד המת¹.

סיכום

שומר מת וחופר קבר פטורים מקריאת שמע, אך כשהם שניים חייבים בקריאת שמע. לכאורה ניתן היה ללמוד מכאן שדין עוסק במצוה פטור ממצוה הוא דין בחפצא של המצוה, שאין לעזובה למצוה אחרת, אך הרמב"ן מפרש שדין עוסק במצוה פטור ממצוה הוא דין בגברא, ושני חופרים חייבים בקריאת שמע רק כהם עובדים בתורנות ולא ביחד.

הלכה

השו"ע [סי' עא סע' ג-ה] פוסק שחופר ומשמר פטורים מקריאת שמע, ואם יש שני שומרים - זה שומר וזה קורא ואחר כך זה קורא וזה שומר. הוא פוסק כרמב"ן שאם יש שני חופרים ושניהם חופרים כאחד הם פטורים מקריאת שמע, ואם חופרים בזה אחר זה, הם חייבים. המשנה ברורה [סקי"ב] מדגיש שאסור לשומר מת להחמיר על עצמו ולקרוא קריאת שמע.

¹ יש לציין שהרמב"ם [פ"ד ה"ג] השמיט את ההלכה שזה חופר וזה קורא.